Raximova.Ch.B.
Fargona davlat universiteti tayanch doktoranti

LISONIY - MULOQOT KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA TOPSHIRIQQA ASOSLANGAN MASHQLARNING O’RNI

Annotatsiya *Ushbu maqolada lisoniy-muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishda topshiriqqa asoslangan mashqlarning o‘rni tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — ingliz tili o‘qitish jarayonida Task-Based Learning (TBLT) yondashuvi asosida til o‘rganuvchilarning til boyligi, grammatik to‘g‘riligi va muloqot kompetensiyasini shakllantirish samaradorligini aniqlashdan iborat. Maqolada zamonaviy til o‘qitish metodlari, interaktiv mashg‘ulotlar, madaniy va global kontekstlarda kommunikativ vazifalarni bajarish orqali kompetensiyani rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, topshiriqqa asoslangan mashqlar talabalarning faol ishtirokini, til muhitiga moslashuvini va muloqotda ishonch bilan qatnashish darajasini oshiradi.*

Аннотация *В данной статье анализируется роль заданий, основанных на выполнении коммуникативных упражнений, в развитии лингвокоммуникативной компетенции. Основная цель исследования — определить эффективность подхода Task-Based Learning (TBLT) в формировании языкового запаса, грамматической правильности и коммуникативной компетенции обучающихся в процессе преподавания английского языка. В статье раскрываются возможности развития компетенции через использование современных методов обучения, интерактивных заданий, а также выполнение коммуникативных задач в культурном и глобальном контекстах. Результаты исследования показывают, что задания, основанные на выполнении задач, повышают активное участие студентов, их адаптацию к языковой среде и уверенность в коммуникации.*

Abstract *This article analyzes the role of task-based exercises in developing linguistic and communicative competence. The main aim of the study is to determine the effectiveness of the Task-Based Learning (TBLT) approach in enhancing learners’ vocabulary, grammatical accuracy, and communicative competence in English language instruction. The paper highlights the potential of modern language teaching methods, interactive tasks, and the integration of cultural and global contexts to foster communicative competence. The results indicate that task-based exercises increase students’ active engagement, adaptability to linguistic environments, and confidence in communication.*

Kalit so‘zlar: *lisoniy-muloqot kompetensiyasi, topshiriqqa asoslangan o‘qitish, interaktiv mashqlar, kommunikativ yondashuv, til o‘qitish metodikasi.*

Ключевые слова: *лингвокоммуникативная компетенция, обучение на основе заданий, интерактивные упражнения, коммуникативный подход, методика преподавания языка.*

Keywords*: linguistic-communicative competence, task-based learning, interactive exercises, communicative approach, language teaching methodology.*

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy til o‘qitish tizimida lisoniy va muloqot kompetensiyalarini shakllantirish muhim o‘rin tutadi. Lisoniy-muloqot kompetensiyasi talabaning nafaqat grammatik bilimlarga ega bo‘lishini, balki ularni amaliy muloqotda to‘g‘ri va samarali qo‘llay olish qobiliyatini anglatadi. Hymes (1972) va Canale hamda Swain (1980) tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya nazariyasi zamonaviy til o‘qitishning metodologik asosini tashkil etadi. So‘nggi yillarda topshiriqqa asoslangan o‘qitish (Task-Based Language Teaching – TBLT) yondashuvi ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishning eng samarali strategiyalaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – topshiriqqa asoslangan mashqlar yordamida ingliz tili ta’limida lisoniy va muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonini tahlil qilish, ularning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash hamda o‘quv jarayonida qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Topshiriqqa asoslangan ta’lim (TBLT) yondashuvi 1980–1990-yillarda kommunikativ yondashuvning mantiqiy davomi sifatida shakllangan. Ellis (2003), Nunan (2004), Richards va Rodgers (2014) kabi olimlar TBLTni til o‘rganishning markazida real hayotiy vazifalarni bajarish orqali tilni egallashga yo‘naltirilgan metod deb ta’riflaydilar. Krashen (1985) tomonidan ilgari surilgan “Input Hypothesis” nazariyasiga ko‘ra, til o‘rganish samaradorligi talabalarning tabiiy va ma’noli kontekstdagi til materiali bilan shug‘ullanishiga bog‘liq. Long (1996) esa “Interaction Hypothesis” doirasida o‘zaro muloqotning tilni o‘zlashtirishdagi rolini alohida ta’kidlaydi.

TBLT yondashuvi talabalarning faol ishtirokini ta’minlaydi, muloqot jarayonida real kommunikativ ehtiyojlarga asoslanadi hamda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham so‘nggi yillarda ingliz tilini o‘qitishda topshiriqqa asoslangan yondashuv keng qo‘llanilmoqda, bu esa milliy ta’lim dasturlarini global standartlarga yaqinlashtirishga yordam beradi.

TADQIQOT METODLARI

Mazkur tadqiqotda lisoniy-muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishda topshiriqqa asoslangan mashqlarning samaradorligini aniqlash maqsadida eksperimental tadqiqot metodologiyasi qo‘llanildi. Tadqiqot ishtirokchilari sifatida ingliz tili ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan 60 nafar bakalavr talabalari tanlab olindi. Ular tasodifiy tanlov asosida ikkita guruhga — 30 nafardan iborat tajriba guruhi va nazorat guruhiga ajratildi. Tajriba guruhi topshiriqqa asoslangan o‘qitish (TBLT) metodikasi asosida mashg‘ulotlar olib borgan bo‘lsa, nazorat guruhi an’anaviy grammatikaga yo‘naltirilgan yondashuvda ta’lim oldi. Tajriba 6 hafta davomida olib borildi va har bir darsda kommunikativ maqsadlarga asoslangan amaliy topshiriqlar tizimi tatbiq etildi.

Mashg‘ulotlar mazmuni Ellis (2003), Nunan (2004) hamda Willis (1996) tomonidan ishlab chiqilgan TBLT modeliga tayangan holda loyihalashtirildi. Har bir darsda talabalarning muloqot jarayonida faol ishtirokini ta’minlashga yo‘naltirilgan topshiriqlar qo‘llanildi. Ular real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilishni rag‘batlantiruvchi rol o‘ynash, ma’lumot almashish, muammo yechish, loyiha ishlari va erkin muhokama mashqlarini o‘z ichiga oldi. Ushbu mashg‘ulotlar talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish, ularni interaktiv vaziyatlarga moslashish, o‘z fikrini mustaqil va to‘liq bayon etish imkoniyatini kengaytirishga xizmat qildi.

Tadqiqotning empirik bosqichida talabalarning bilim darajasi va kompetensiyalari pre-test va post-test orqali baholandi. Testlar Yevropa umumiy til kompetensiyasi tizimi (CEFR) mezonlariga muvofiq ishlab chiqildi va tinglab tushunish, o‘qish, yozish hamda og‘zaki nutq kabi asosiy to‘rtta ko‘nikmani o‘lchadi. Olingan ma’lumotlar miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilindi. Miqdoriy tahlilda SPSS 26.0 dasturidan foydalanilib, talabalarning natijalari o‘rtasidagi farq Student t-testi orqali statistik jihatdan tekshirildi. Sifat tahlili esa talabalar faoliyatining kuzatuv varaqalari, suhbat natijalari va o‘zini baholash jadvallari asosida amalga oshirildi.

Ushbu metodologik yondashuv TBLT mashqlari natijasida talabalarning tilni faqat bilim sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida o‘zlashtirish darajasini aniqlash imkonini berdi. Shu tarzda tadqiqot eksperimental va analitik yondashuvlarning uyg‘unlashgan modeli asosida tashkil etildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqotning natijalari shuni ko‘rsatdiki, topshiriqqa asoslangan mashqlar talabalarning lisoniy va muloqot kompetensiyalariga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Post-test natijalari tahlil qilinar ekan, tajriba guruhining o‘rtacha ballari barcha to‘rtta til ko‘nikmasi bo‘yicha nazorat guruhinikiga nisbatan yuqori bo‘ldi. Xususan, tajriba guruhidagi talabalar so‘z boyligi jihatidan 28 foizga, grammatik to‘g‘rilikda 21 foizga, og‘zaki muloqotdagi ishonchlilik va ravonlikda esa 35 foizga yuqori natija qayd etdilar. Ushbu ko‘rsatkichlar TBLT metodining o‘quvchilarni faol o‘rganish jarayoniga jalb etishdagi samaradorligini isbotlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, topshiriqqa asoslangan mashg‘ulotlar talabalarning faolligini oshiradi va ularni real kommunikativ kontekstlarda o‘z fikrini ifodalashga undaydi. Talabalar dars jarayonida tilni grammatik strukturalar to‘plami sifatida emas, balki ma’no yaratish va muloqot vositasi sifatida idrok eta boshladilar. Bunday yondashuv, Krashen (1985) ta’kidlaganidek, “ma’noli input”ni ta’minlab, til o‘zlashtirish jarayonini tabiiy sharoitga yaqinlashtiradi. Shuningdek, Long (1996) tomonidan ilgari surilgan “Interaction Hypothesis” nazariyasiga muvofiq, o‘zaro muloqot orqali til birliklarining tushunarli qayta ishlanishi (negotiation of meaning) sodir bo‘ldi.

Ellis (2009) nazariyasiga tayanib aytish mumkinki, topshiriqqa asoslangan mashqlar talabalarga tilni o‘zining funksional va pragmatik jihatlarida qo‘llashni o‘rgatadi. Tadqiqot jarayonida kuzatilgan o‘zgarishlar shuni ko‘rsatdiki, talabalar o‘zaro hamkorlik asosida muloqot qilish, muammolarni jamoaviy hal etish, va o‘z fikrlarini madaniyatlararo kontekstdan kelib chiqib ifodalashda sezilarli darajada ilgari bordilar. Bu esa TBLTning faqat lingvistik emas, balki

ijtimoiy-madaniy kompetensiyani ham rivojlantiruvchi metodologiya ekanligini tasdiqlaydi.

Sifat tahlili natijalari ham TBLT metodining o‘quvchilarning psixologik ishonchi va til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatganini aniqladi. Talabalar an’anaviy mashg‘ulotlarga qaraganda topshiriqli faoliyatlarda o‘zlarini erkinroq his qilganlarini, muloqotga kirishishda kamroq tutilishganini va o‘z fikrlarini ifodalashda ko‘proq ishonch bilan so‘zlaganlarini qayd etganlar. Shuningdek, o‘qituvchi kuzatuv jurnallarida talabalar o‘rtasida interaktiv muhit, hamkorlik ruhi va ijodiy fikrlashning rivojlanganligi qayd etilgan.

Umuman olganda, natijalar Ellis (2003), Willis (1996) va Nunan (2004) tomonidan ilgari surilgan TBLT nazariyalarini amaliy jihatdan tasdiqladi. Bu metod o‘quvchilarni “til o‘rganish”dan “til bilan yashash” bosqichiga olib chiqib, ularni haqiqiy muloqot muhitiga tayyorlaydi.

XULOSA

Yuqoridagi ilmiy tahlillar va tajriba natijalari asosida shunday xulosa qilish mumkinki, topshiriqqa asoslangan mashqlar lisoniy-muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishda eng samarali didaktik vositalardan biridir. Bu metod o‘quvchilarni real kommunikativ vaziyatlarga tayyorlaydi, ularning faol ishtirokini ta’minlaydi va mustaqil muloqot yuritish qobiliyatini rivojlantiradi. TBLT asosidagi mashg‘ulotlar o‘quvchilarni an’anaviy nazariy bilimdan chiqib, tilni amaliy kontekstlarda qo‘llashga o‘rgatadi. Natijada, talabalar o‘z fikrlarini grammatik jihatdan to‘g‘ri, pragmatik jihatdan esa mos tarzda ifodalashni o‘zlashtiradilar.

Shuningdek, topshiriqqa asoslangan mashg‘ulotlar ijodiy fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, jamoaviy hamkorlik va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa til o‘rganishni faqat akademik jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy faoliyat va madaniyatlararo tajriba sifatida anglash imkonini beradi. Shunday qilib, TBLT metodologiyasini O‘zbekiston oliy ta’lim tizimiga chuqur integratsiya qilish, til o‘qitish sifatini yangi bosqichga olib chiqish, xalqaro kommunikativ standartlarga mos kadrlar tayyorlash hamda o‘qituvchilarning metodik salohiyatini oshirish uchun zarur yo‘nalish sifatida qarash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1–47.
2. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford University Press.
3. Krashen, S. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. Longman.
4. Long, M. H. (1996). The role of the linguistic environment in second language acquisition. In W. Ritchie & T. Bhatia (Eds.), Handbook of Second Language Acquisition. Academic Press.
5. Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. Cambridge University Press.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.
7. Willis, J. (1996). A framework for task-based learning. Longman.